

генерацій в цілому невеликих кріогенних тріщин. Отримані радіотермолюмінесцентні дані вкладаються в діапазон від 165001700 до 144004400 тис. р.т. Попередні культурно-хронологічні визначення дають нагоду стверджувати про еволюцію культурних феноменів протягом фінального плейстоцену і голоцену в Ітанцинській западині. Основна тенденція, яка відзначена практично на всіх виявлених в Південно-Східному Прибайкаллі хронологічних зрізах, – деяке «запізнювання» культурних новацій, зазначених в археологічних культурах Західного Прибайкалля з одного боку і Західного Забайкалля – з іншого [2]. Матеріали субкавальних і змішаних розрізів товщ добре маркуються зміною гранулометричного складу. Процес накопичення осадів в середньокаргинський час свідчить про досить вологі і теплі кліматичні умови. З наближенням до голоцену відбувається поступове зменшення розміру руслоформуєчих фракцій, гідродинамічних параметрів накопичення відкладів та водності, що має прямий зв'язок з аридизацією клімату в цей період.

Домінування елементів форм господарювання, заснованих на рибальстві, полюванні та збиранні впродовж проаналізованого і наступного

часів свідчать про відносно стабільні екологічні умови. Елементи ускладненого збирання (або раннього, примітивного землеробства?) відзначаються тільки в ранній бронзовій добі з подальшим розвитком в пізнішу епоху. Присутність людини пов'язана з кліматичними коливаннями в сторону відносно теплих умов, при цьому показник вологості не відігравав великої ролі.

1. Лбова Л.В., Резанов И.Н. Геоархеология Усть-Итанцинского района: проблемы и перспективы дальнейших исследований. Каменный век Южной Сибири и Монголии: теоретические проблемы и новые открытия. Улан-Удэ: Изд-во БНЦ СО РАН, 2000. С. 5–21.
2. Окладников А.П., Кириллов И.И. Юго-восточное Забайкалье в эпоху камня и ранней бронзы. Новосибирск: Наука, 1980. 176 с.

<sup>1</sup> Геологічний інститут СВ РАН, Бурятський державний університет імені Доржі Банзарова, Улан-Уде  
kolom@ginst.ru

<sup>2</sup> Новосибірський державний університет, Новосибірськ  
lboval@ngs.ru

УДК902.67“633”

**Вейбер А.В., Горобець Л.В.**

## **ПРОМИСЛОВА ФАУНА РАНЬОГО ГОЛОЦЕНУ НАДПОРІЖЖЯ ЗА МАТЕРІАЛАМИ АРХЕОЛОГІЧНОЇ ПАМ'ЯТКИ ІГРЕНЬ 8**

Надпоріжжя України є актуальною територією для вивчення особливостей викопної фауни, адже вона межує з регіонами півдня, що містять фауну степового характеру. В наслідок кліматичних змін, що відбувалися на ранніх етапах голоцену, видовий склад фауни на цій території змінювався. Одним із основних джерел для реконструкції фауни хребетних тварин початку голоцену є кісткові матеріали, що походять з місць мешкання давньої людини та дійшли до нашого часу у вигляді пам'яток археології. Фауністичні рештки, знайдені в межах археологічних пам'яток в більшості випадків являють собою об'єкти мисливського промислу племен мисливців-збирачів. Через те, що акумулювання кісткових решток на пам'ятці відбувалося внаслідок людської діяльності, реконструкції фауністичного складу обмежені переважно тими видами, які становили промисловий інтерес для мисливців кам'яної доби [1]. Вивчення промислової фауни цього регіону дозволяє оцінити видовий склад фауни та його зміни, уточнити ареали існування

деяких видів тварин протягом атлантичного кліматичного періоду голоцену.

Об'єктом дослідження є вибірка кісткового матеріалу, що походить з поселення племен мезолітичних мисливців-збирачів, яке розташоване на території Ігреньського п-ву Самарського р-ну м. Дніпро. Поселення, що складається з 10 осель – напівземлянок було досліджене експедицією на чолі з археологом Д.Я. Телегіним з 1973 по 1990 рр. Датування матеріалів поселення було здійснене радіовуглецевим методом у лабораторіях Києва та Берліна. Основний діапазон дат припадає на 6 625–6 990 рр. до н.е. Знайдені на поселенні кісткові рештки належать таким групам тварин: ссавці, птахи, риби. У великій кількості на поселенні представлені рештки болотяної черепахи (*Emys orbicularis*). Присутня невелика кількість прісноводних молюсків: живородка (*Viviparus viviparus*), перловиця (*Unio pictorum*), шаровка річкова (*Rivicoliana cyclas*), які, ймовірно, потрапили в житлові заповнення внаслідок весняних повеней [2,4].

Найбільший відсоток фрагментів кісток на поселенні належить ссавцям. Серед них переважають кістки тура (*Bos primigenius*), оленя європейського (*Cervus elaphus*), козулі (*Capreolus capreolus*), лося (*Alces alces*), у невеликій кількості присутні кістки дикого коня – тарпана (*Equus caballus gmelini*). Серед хутряних тварин переважають лисиці (*Vulpes vulpes*), вовки (*Canis lupus*), зайці (*Lepus europeus*). У невеликій кількості знайдені рештки тхора лісового (*Mustella putorius*), норки (*Mustella lutreola*), бобра (*Castor fiber*) та kota лісового (*Felis silvestris*). На сьогодні більшість із перелічених видів змінили ареал існування, а тур є вимерлою твариною. Видовий список вказує на те, що неподалік узбережжя півострова на початку голоцену зростали лісові масиви. Такі тварини як тур та тарпан більшою мірою характерні для південної зони України. Їх рештки були виявлені у великій кількості у таких археологічних пам'ятках цього часу як Мирне, Гіржеве, Кам'яна Могила, що розташовані на території Причорномор'я [3]. Кістки птахів належать здебільшого водоплавним качкам, зокрема крижню (*Anas platyrhynchos*), чорній білоокої (*Aythya nyroca*), гоголю (*Bucephala clangula*), попелюху (*Aythya ferina*) та ін. Завдяки наявності кісток качки синьги (*Oedemia nigra*), яка є перелітним птахом, вдалося з'ясувати сезон існування поселення. У невеликій кількості на поселенні виявлено кістки дрофи (*Otis tarda*).

Серед риб присутні рештки щуки (*Esox lucius*), сома (*Silurus glanis*) та представників коропових риб (Cyprinidae gen. et. sp.). У невеликій кількості знайдено рештки представників родини осетрових. Вони були прохідними видами для річок України, зокрема Дніпра і зазвичай мігрували у річки під час нересту двічі на рік – з березня по червень та з вересня по січень.

Отже здійснене дослідження доповнює попередні дані, що стосуються реконструкції фауністичного складу ранньоголоценових тварин регіону Надпоріжжя України.

1. Библикова В.И. Из истории голоценовой фауны позвоночных в Восточной Европе. *Природная обстановка и фауны прошлого*. 1963. № 1. С. 119–147.
2. Залізник Л.Л. Мезолітичні мисливці і рибалки за матеріалами поселення Огринь 8. *Археологія*. 2018. № 3. С. 3–19.
3. Станко В.Н. Мирное, проблема мезолита степей Северного Причерноморья. Киев: Наук. думка, 1982. С. 11–158.
4. Телегін Д.Я. Огринське поселення на Подніпров'ї та проблема житлобудування в мезоліті Східної Європи. *Старожитності степового Причорномор'я та Криму*. 2000. № 7. С. 3–88.

Національний науково-природничий музей  
НАН України, Київ  
lusyleakey@gmail.com  
ornitologist@gmail.com

УДК 581.33(477)

Н.П. Герасименко

## БІОРІЗНОМАНІТТЯ СТЕПОВОЇ ЗОНИ УКРАЇНИ ВПРОДОВЖ СУББОРЕАЛУ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПАЛІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ ПАМ'ЯТОК)

Палінологічний метод є одним із найважливіших для реконструкції давньої рослинності, її просторового різноманіття і часових змін. В останні десятиріччя значна увага надається визначенню впливу просторово-часового різноманіття рослинного покриву на доісторичні суспільства, розквіт і занепад матеріальних культур, міграційні шляхи давніх спільнот [1–3, 5, 6]. У цій статті наведено реконструкції, виконані на основі палінологічного та педологічного методів вивчення відкладів археологічних пам'яток бронзової доби (у часі співвідноситься із суббореальним періодом голоцену) у різних частинах степової зони України. Це – пам'ятки Картал, Виноградний Сад, Дикий Сад (Правобережний степ), Новокиївка (Лівобережний степ), Рогалик 12, Глибоке Озеро 2 (Донеччина), Безіменне 1, 2, Комишувата XIV, XIX (Приазов'я). У статті прийнято пе-

ріодизацію голоцену М.О. Хотинського [4].

У ранньому суббореалі (4,6–4,2 тисяч років тому (тис. р.т.)) відносно посушливі умови кінця атлантичного періоду, що призвели до поширення степової рослинності на північ та її ксерофітизації на півдні степової зони, змінилися просуванням у межі сучасної зони Степу лісових масивів. І на її північному заході (Побужжя), і на північному сході (середнє Подінців'я,  $^{14}\text{C}$  4310±95 uncal BP) існував лісостеп із суттєво нижчою участю широколистяних порід у складі лісів, ніж нині. Поширювалися дуб і липа дрібнолиста, а в'яз зник зі складу лісів («суббореальна талія», за [4]). Збільшилася у складі рослинності участь вільхи, а на півдні сучасної зони степу зросла роль і урізноманітнівся склад різнотрав'я (особливо у Приазов'ї). На узбережжі Азову вірогідно існували соснові бори. Пил-